

A kutatás furcsa tréfái

Jászkisér eredetileg kun lakosságú település lett volna?

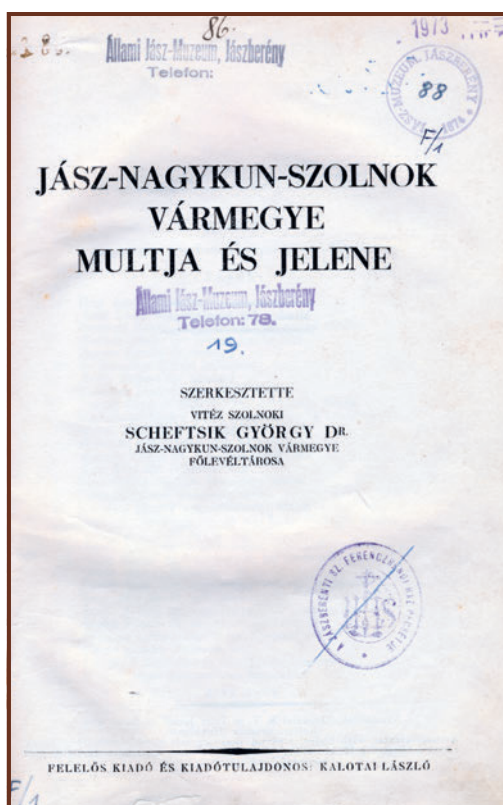
Éppen negyven éve jelent meg a Szolnok Megyei Levéltár kiadásában Jász-Nagykun-Szolnok megye települései sajátos szempontok szerinti történeti összefoglalásának első kötete *Adatok Szolnok megye történetéből* címen. A kötetben sok más település mellett Jászkisér történetét is megíró Szabó testvérek (dr. Szabó István és dr. Szabó László, a Damjanich János Múzeum osztályvezetői, Szabó László emellett a Debreceni Egyetem professzora) a település lakosságáról többek között a következőket írták: „A hagyomány szerint az 1536-ban elpusztult Rassangházának elfutott és mocsarak közé menekült népe alapította Kisért. Ezt meggyőző bizonyítékok alapján cáfolja Fodor F., bár fenntartja annak lehetőségét, hogy Kisérre bemenekültek a Rassangháziak. Fodor F. nem jász, hanem magyar településnek tartja. Valószínűbb azonban, hogy ezt a területet a jászok és kunok beköltözésekor a kunok szállták meg, s csak később csatolták, mint a Tisza jobb partján fekvő kiváltságos települést a Jászsághoz. A község szoros kapcsolata végig fennáll a Nagykunsággal. Jász előnevet először 1699-ben kapott.”

Minden bizonnyal a Szabó testvérek szakmai tekintélyéből következett, hogy a későbbi helytörténeti szakirodalomba már evidenciaként, bizonyítást nem igénylő tételeként került bele, hogy Jászkisér lakossága eredetileg a kun etnikumhoz tartozhatott, és a települést később csatolták a Jászsághoz.

A helytörténeti kutató (és bárki más is) munkája során köteles minden korábban napvilágot látott állítás, vélekedés, következtetés forrásait megtalálni, ellenőrizni, legyenek azok levéltári források vagy korábban már az irodalomban megjelent vélekedések.

Mi is ezt tettük. Hogy történetének folyamán végig a Jászság szerves részeként számon tartott Jászkisér lakói eredetileg kunok lettek volna először az igen vegyes értékű, 1935-ben napvilágot látott Scheftsik-féle monográfiában (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye

múltja és jelene) volt olvasható. A település történeti vázlatát összefoglaló, nevét nem vállaló helyi tisztviselő írta le először a következőket: „*Jászkisér nagyközség a hagyomány szerint a tatárjárás idején települt. A szomszédos falvak lakói a tatárok által üldözötten a Tisza mocsaras berkeiben találtak menedéket, s az ő telepükből alakult ki a későbbi község. Nevét egy 1391. évi oklevél említi először, mely szerint a jászkiséri*

Scheftsik György könyvének címlapja

kunokat a minoriták ebben az évben térítették keresztény hitre. Ugyancsak ez az oklevél megemlíti, hogy a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére kőből emelt szentegyháza is van. A XIV. században Heves megyéhez tartozott, neve ez időben Kysir.

A Szabó testvérek tökéletesen tisztában voltak a Scheftsik-féle monográfia valós értékével. Ezért egyáltalán nem valószínű, hogy hatottak volna rájuk a jászkiséri helytörténeti vázlatot készítő, az általa idézett oklevélben valójában Jászapátira vonatkozó okleveles adatokat félre értelmező, az oklevélben nem létező állításokat e dokumentumnak tulajdonító, feltehetően helyi hivatalnok hiteltelen elképzelései.

Akkor tehát honnan eredhetett, hogy Szabó István és László Jászkisér lakosságát eredetileg kun etnikumúnak vélték?

A Madaras család birtoklásának hamis víziója Kunmadarason és Kunhegyesen

Az előbb feltett kérdésre a választ megtaláljuk a túlnyomó részt általuk írt községtörténeti összefoglalásban, és az általuk hivatkozott publikációban. Mint írták: „1391-ben a Madaras családnak volt birtoka Kiséren, amelyik Kunmadarason és Kunhegyesen is birtokos volt.” Tiszteességes kutatók lévén, fel is tüntették, honnan vették át a fentebbi információt, adatot. Kormos László (kenderesi református lelkész, a későbbiekben a Debreceni Református Kollégium Levéltárának vezetője) Kunmadaras története termelőszövetkezeti községgé alakulásáig című munkájára hivatkoztak, melyben a következő sorok olvashatók: „1391-ben egy oklevél a jászkiséri kunok minoriták által való megtérítéséről szól, ugyanakkor Kunhegyest, akkori nevén Hegyest jász telepnek tartja nyilván az egyházi összeírás... A betelepülés után Madaras György mint szálláskapitány irányította a falu életét és gazdálkodását.”

Hogy a Szabó testvérek természetesen hitelt adtak Kormos munkájának, az általuk papírra vetett, Kunmadaras történetét felvázoló írásuk is bizonyítja. Ebben leszögezik: „Kunmadaras története azonban Madaras György jászkapitány birtokba helyezésével kezdődött. A kapitány Jászkiséren lakott, de birtokai Kisér, Kunhegyes, Madaras irányába húzódnak, lehetőséget teremtettek arra, hogy a jászságiak és a kunságiak között népmozgás indulhasson meg. Ilyenformán a mai Kunmadaras helyén különféle népelemek ötvöződtek, de meghatározó szerepük mégis a kunoknak volt.”

Mi történt valójában?

Az örökbecsű professzor, László Gyula rendre hallgatói figyelmébe ajánlotta, hogy minden művet kritikával kell olvasni, de az első kérdés, amit eközben fel kell tennünk magunknak,

az éppen olvasott szerzőnek az állításai vajon igazak lehetnek-e? Ahhoz azonban, hogy ezt megállapíthassuk, vissza kell nyúlnunk ahhoz, pontosabban azokhoz az oklevelekhez, amelyekre a Scheftsik-féle monográfia szerzője hivatkozott.

Azok az oklevelek, amelyek említett felhasználók szerint a fentebbi információkat tartalmazzák a jászkiséri levéltárban maradtak fenn, először Palugyay Imre említette meg őket, Gyárfás István pedig közölte is szövegüket. A Scheftsik-féle „ösforrás” által „idézett” 1391. évi oklevél valójában két dokumentum. Az 1391. február 4-én kelt dokumentum a budai káptalan jelentése arról, hogy István nádor parancsára a Temesvári testvér jászok között Apáti szállást négy egyenlő részre osztották, és a jászokat birtokukba beiktatták. A másik pedig szintén a budai káptalan 1393. szeptember 1-jén kelt oklevele, amelyben a hiteles hely jelentette, hogy Zsigmond király rendeletére két jász szállás, Apáti és Négyszállás között a határjárást eszközölték.

Lackfi István nádor, a kunok bírása 1390-ben utasította a budai káptalant, hogy Apátiszállás határait járják meg, és osszák négyfelé Temesvári Miklós fia Miklós és unokatestvére a másik Miklós fia Gergely, valamint István fia György és András fia Márton helybéli lakos királyi jászok között. 1391-ben a határjárás és annak négy egyenlő részre felosztása meg is történt. Mint legutóbb Tóth Péter megállapította, az oklevélben szereplő személyek valamennyien közvetlen rokonságban állhattak egymással, mert egyedül ez magyarázhatja meg, hogy Apáti négy egyenlő részre osztották közöttük. A pereskedők minden bizonnyal apjuk jogán tarthattak igényt a birtokra, amely úgy tűnik leányágon is öröklődhetett, így kerülhetett a perbe Temesvári Miklós fia Miklós. A négy királyi jász nem egyedül vette birtokba Apáti egy-egy negyedét, hanem másokkal, nyilvánvalóan közvetlen rokonaikkal.

A határjárók először Jászapáti földjét határolták körbe, majd ezt követően a település határának négy egyenlő részre való felosztásáról intézkedtek. A határjárás során eljutottak arra a területre is, amely Jászkisér határával érintkezett. Mint írták: „*Megtartva a déli irányt, hosszú menet után a síkság nyugati részén, már Apáti földje felől egyik határjelet hanyták, a másikat pe-*

dig keleti irányba úgy, ahogyan elválasztódnak Madarasnak is hívott György és Kysir János fiának Mikósnak a területei (possessionis Georgii dicti Madaras et Nicolai filii Johannis Kysir vocatae separantes cumulassent). Nagyobb út megtétele után egy régi, de jól kivehető határjelhez jutottak, mellette egy másikat is emeltek az említett Kysir helység felől (a parte dictae possessionis Kysir). Nyugat felé haladva és jökora utat megtéve készítettek egy jelzést, amely mellett Kysir helység felől egy másik jelzést is állítottak. Ezután megtartva az irányt és Bérchez (Beertz) jutva két határjelet emeltek: egyik a nyugati oldalon Apáti (Apathy), a másik a keleti oldalon Kisér (Kysir) helységeket választja el... Nagy utat téve meg nyugat felé Halm nevű emelkedésen három-három földhányással választották el északtól Apáti, délről Kisért és harmadiknak Miklós fia Illés Hegyesegyház nevű helységét (... in quodam monticulo Halm vocato tres metas fecissent terreas, quarum una aquilone terreae Apathy, et alia meridie Kysir praedectis, et tertia possessionem Elyae filii Nicolai Hegyesegyház vocatam separent).”

A határjárást végző megbízottak másodjára Apáti területét osztották négy részre. A felosztás kiindulópontja a település központjában álló Szűz Mária tiszteletére felszentelt kötemplom volt (ecclesiae beatae Mariae Virginis lapidae de eadem Apathy).

A településen a nekik juttatott területeket az oklevélben említett négy jász nem egyedül vette birtokba, hanem másokkal, feltehetően közvetlen rokonaikkal. Bár a névsor hiányos, legalább harminc család élt Apáti 1391-ben.

Két évvel később, 1393-ban Temesvári Miklós, Miklós fia Gergely, András fia András és István fia György bepanaszolta a királynál a négyszállási jászokat, mert azok az ő határaikon belül fekvő szántóföldjeiket művelték (szántották). A király védelmébe vette az apáti jászokat, ismét elvégeztette a szállás határjárását, melynek során az 1391. évi határokat ellenőrizték, s néhány helyen új határjeleket is emeltek. Ebben az oklevélben Jászkisér birtokosai, jobban mondva kapitányai ugyanazok, mint a két évvel korábbi oklevélben, azonban Madarasnak mondott György neve már Gazdag Györgyként szerepel (Georgii dicti Gazdag).

A korábbi szerzők által hivatkozott okleveleket áttekintve meg kell állapítanunk – mindkét dokumentum határ-

járási oklevél – hogy bennük egyetlen szóban sem említenek hittérítő minoritákat, és végképp nem említenek kunokat, hanem csak jászokat. A Boldogságos Szűz Mária titulusú, kőből épült templom pedig nem Jászkiséren, hanem Jászapátiában állott.

Az 1391. évi oklevélben még Madaras Györgyként megnevezett jászkapitányt két évvel később már Gazdag Györgynek nevezték. Bár a család egyik ága továbbra is a Madaras vezetéknevet viselte. 1438-ban ugyanis Madaras László fia Bálint a nádor előtt kérte Apáti 1393. évi határjárásának az átírását. A család másik fele, a Madarasból Gazdag vezetéknevre váltott ág is fennmaradt, hiszen 1484-ben a borsóhalmi kapitányi családból származó Bartalys Anna asszonyneve Gazdagh Andrásné volt. A leszármazás szempontjából is több mint kétséges tehát, hogy Madaras Györgynek valaha is bármiféle köze lett volna Kunmadarashoz.

Miklós fia Illés Hegyesegyház nevű helységének egyik szeglete hármastart képezett Apátival és Kisérrel. Mint ahogy Madaras, majd két évvel később immár vezetéknevet változtatott Gazdag György kiséri jászkapitányának nem volt köze Kunmadarashoz, ugyanúgy nem volt köze a jászági, templomtornyáról elnevezett helységnek, Hegyesegyházának Kunhegyeshez, a település elhelyezkedésén kívül már csak azért sem, mert Kunhegyesnek még 1399-ben is Kakat volt a neve (1420-ból ismert, hogy a településnek van egy másik neve is Hegyesegyház).

Kunmadarasra vonatkozóan a 16. század kezdeti évtizedeiből vannak először adataink. Az 1521-ben villamként említett település (ad villam Madaras) Kolbáz-szék része volt. Korábban más nagykunsági településekhez (pl. Móric) hasonlóan az írásos források hiánya jellemzi Madarast. Madaras György kunmadarasi és kunhegyesi birtoklására semmiféle bizonyítékkal nem rendelkezünk, a névazonosság nem bizonyító erejű. Valójában nem tudjuk Kunmadaras névadásában mi játszott szerepet. Tény, hogy Madaras helyneveinek egy része (Darvas-fenek, Kis-Darvas-halom, Kis-Darvas-határ, Madár-fenek, Nagy-Darvas-fenek, Nagy-Darvas-halom, Nagy-Darvas-hát, Nagy-Darvas-sziget, Varjas-ér, Varjas-sziget) arra utal, hogy a terület valóban „madaras” volt.

**Dr. Selmecci László régész,
történész**